

אוניברסיטת בר-אילן

הקשר בין דמיון פנים בין הורים לילדיהם, לבין

השקעה הורית ואיכות הקשר ביניהם

כרמית עומר

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך

בבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

תקציר

המחקר הנוכחי מתמקד בקשר בין דמיון פנים בין הורים לילדיהם ואטרקטיביות הילד, לבין השקעה הורית ואיכות הקשר ביניהם. במחקרים קודמים נמצא כי רמזי פנים של תינוקות מעודדים רגשות של טיפול הורי והשקעה הורית, בעיקר כאשר קיים דימיון פיזי, אובייקטיבי או סובייקטיבי, בין ההורה לילדו. קשר זה נמצא משמעותי יותר בקרב גברים בהשוואה לנשים. התיאוריות המנסות להסביר ממצאים אלו גורסות כי בניגוד לנשים, גברים אינם יכולים להיות בטוחים בנוגע לאבהות הביולוגית שלהם לילד מסוים, ועל כן הם מושפעים במידה גדולה יותר מרמזים העוזרים להם לקבל החלטות בנוגע לכך. כמו כן, נמצא כי תפיסה של דמיון סובייקטיבי בין אבות אלימים לילדיהם הייתה קשורה לאיכות הקשר עימם, כך שככל שהאבות תפסו כי ילדם דומה להם במידה גדולה יותר, כך הם דירגו את איכות הקשר איתו כטובה יותר. בהמשך, מחקר שבחן את הקשר בין ההשקעה ההורית לבין איכות הקשר הורה-ילד, מצא כי ההשקעה ההורית מבחינת הזמן שהאב מבלה עם ילדו והקרבה הרגשית שלו כלפיו, הייתה קשורה באופן חיובי לממדים של איכות הקשר-הסיפוק של האב מן ההורות והיכולת שלו להציב לו גבולות. לבסוף, ובהתאם לתיאוריית "הגנים הטובים", הגורסת כי אטרקטיביות וסימטריית הפנים מעידות על בריאות וטיב התינוק, נמצא כי קיים קשר בין אטרקטיביות הילד לבין ההשקעה ההורית, כך שככל שהילד נתפס כאטרקטיבי יותר על ידי ההורים ועל ידי מדרגים חיצוניים, כך הם חשו אליו קרבה רגשית גדולה יותר.

עד היום מרבית המחקרים שנערכו בתחום דמיון פנים בין הורים לילדיהם בדקו את הקשר בין הדמיון לבין ההשקעה ההורית. מחקר אחד בלבד בדק את הקשר בין דמיון הפנים הסובייקטיבי לבין איכות הקשר בין הורים לילדיהם, כאשר אוכלוסיית המחקר הייתה אבות אלימים. כמו כן, מחקר זה בדק את איכות הקשר רק באמצעות שאלה כללית בה התבקשו ההורים לדרג אותה, אף על פי שאיכות קשר הורה-ילד היא מושג רחב הכולל פרמטרים שונים כגון מעורבות ההורה בגידול הילד, התמיכה שלו בו, הצבת גבולות בקשר ועוד. על כן, מטרת המחקר הנוכחי היו לבדוק (א) האם בהתאם למחקרים קודמים דמיון הפנים האובייקטיבי והסובייקטיבי בין הורים לילדיהם ינבא את ההשקעה ההורית בקרב האבות אך לא בקרב האמהות. שיערנו, כי ניבוי זה יהיה חזק יותר עבור דמיון הפנים הסובייקטיבי בהשוואה לאובייקטיבי. (ב) האם דמיון הפנים ינבא ממדים שונים של איכות הקשר, כאשר מדובר באוכלוסיית הורים נורמטיבית ולא אלימה. (ג) האם ימצא קשר חיובי בין ההשקעה ההורית לבין מדדים של איכות הקשר הורה-ילד. (ד) האם אטרקטיביות הילד תנבא את ההשקעה ההורית, כך שככל שהילד ידורג כאטרקטיבי יותר באופן אובייקטיבי, כך ההשקעה ההורית של האבות והאמהות בו תהיה גדולה יותר ואיכות הקשר עימו תהיה טובה יותר.

(ה) איזה מהגורמים – אטרקטיביות או דמיון פנים, הוא משמעותי יותר בהשפעה על ההשקעה ההורית ואיכות הקשר.

המחקר, כלל 66 זוגות נשואים שלהם ילד אחד לפחות בגילאי 3-7, אשר נבחר על ידם להשתתף במחקר. הגילאים נבחרו מתוך מחשבה שייתכן שבגילאי גן תהיה השקעה הורית גדולה יותר בהשוואה לגילאים מאוחרים יותר. הדמיון בין ההורים לילדם נמדד באופן סובייקטיבי על פי דירוג ההורים של התבוננות מזווית ראייה שאינה מתבססת רק על העובדות אלא על מחשבות, רגשות ותחושות הקשורות לילדם, וכן באופן אובייקטיבי באמצעות שיפוט הדמיון בין תמונות ההורים לילדם על ידי עשרים שופטים חיזוניים וניטראלים. גם אטרקטיביות הילד נמדדה באופן אובייקטיבי על ידי עשרים שופטים ניטראליים. ההשקעה ההורית נמדדה על ידי מדדים של קרבה רגשית שכללו שלושה סולמות - קשר, חיבה, אהבה ועל ידי כמות הזמן שהורה מבלה עם ילדו. לבסוף, איכות הקשר הורה-ילד נמדדה על ידי שאלון קשר הורה-ילד (PCRI- Parent child relationship inventory) שכולל שישה סולמות- סיפוק מההורות, מעורבות, התקשרות, הצבת גבולות, אוטונומיה ומכוונות לתפקיד.

הממצאים העלו כי השערות המחקר אוששו אופן חלקי ביותר, ובחלקם אף היו הפוכים להן. בהתאם להשערה, נמצא מתאם חיובי מובהק בין מידת האהבה של האב לילדו לבין דמיון הפנים האובייקטיבי. כמו כן, בהתאם להשערה, קשר זה חזק יותר בקרב הגברים בהשוואה לנשים. עם זאת, לא נמצא קשר בין מידת הקשר והחיבה של האב לילדו לבין הדמיון האובייקטיבי וכך גם לא בין זמני הבילוי של האב עם ילדו לבין הדמיון האובייקטיבי. בניגוד להשערה, לא נמצאו קשרים בין דימיון הפנים הסובייקטיבי לבין ההשקעה ההורית של האבות, ובאופן הפוך להשערה נמצא קשר שלילי בין האטרקטיביות של הילד לבין ההשקעה ההורית. עבור האמהות נמצאו ממצאים מנוגדים גם כן, כך ככל שהדמיון האובייקטיבי היה גדול יותר, כך זמן הבילוי מחוץ לבית היה גדול יותר ומידת האהבה הייתה נמוכה יותר.

מבחינה רגסיה העלו כי רק האטרקטיביות ניבאה באופן מובהק את הקשר להשקעה ההורית, אך בניגוד להשערה הקשר ביניהם היה שלילי, כך שככל שהילד היה אטרקטיבי פחות, כך הקשר עימו היה חזק יותר. גם עבור סולם האהבה נמצא ממצא הנוגד את ההשערה, כך שמעבר לכך שהדימיון האובייקטיבי היה מנבא מעט חזק יותר לאהבה בהשוואה לדימיון הסובייקטיבי, הדימיון הסובייקטיבי היה קשור באופן שלילי לאהבה, כך שככל שהאב סבר שהילד דומה לו יותר, כך הוא חש פחות אהבה כלפיו. הרגרסיות שבוצעו לאמהות הראו כי הדימיון האובייקטיבי נותר מנבא מובהק ושלילי לסולם האהבה. כמו כן, האטרקטיביות הפכה למנבא שלילי מובהק לסולם

החיבה, כך שככל שהאטרקטיביות של הילד הייתה נמוכה יותר, כך האם חשה חיבה רבה יותר אליו.

בהמשך, לא נמצאו קשרים מובהקים בין הדימיון האובייקטיבי והסובייקטיבי לבין איכות הקשר הורה-ילד עבור האמהות והאבות. בהתאם להשערה, עבור האבות נמצא קשר חיובי בין מידת האטרקטיביות של הילד לבין סולמות המעורבות וההתקשרות, כך שככל שהאטרקטיביות של הילד הייתה גבוהה יותר, כך המעורבות של האב וההתקשרות שלו עימו הייתה גבוהה גם כן. קשר זה נותר מובהק והמנבא הבלעדי לסולמות אלו גם בבחינת התרומה המשותפת של האטרקטיביות והדימיון האובייקטיבי והסובייקטיבי. לבסוף, סולמות איכות הקשר- מעורבות, תקשורת וסיפוק מההורות, הקשר הורה-ילד היו בקשר שלילי עם סולמות ההשקעה ההורית עבור האבות ועבור האמהות גם כן. כלומר, ככל שאיכות הקשר הייתה טובה יותר, כך ההשקעה ההורית הייתה נמוכה יותר.

בבחינה רחבה של תוצאות המחקר ניתן לראות כי בעוד שבהתאם למחקרים קודמים ההשקעה ההורית מבחינת ממד האהבה הייתה קשורה בקשר חיובי לדמיון הפנים האובייקטיבי של האב ולא של האם, ומידת האטרקטיביות של הילד הייתה קשורה בקשר חיובי לאיכות הקשר עם האב מבחינת המעורבות וההתקשרות, רבים מממצאיו סותרים את שנמצא במחקרים קודמים בתחום ומנוגדים להשערותינו הראשוניות. העלנו מספר השערות למקורם של הבדלים אלו: ראשית, מאחר וזהו המחקר הראשון שנעשה בתחום בישראל יתכן כי ממצאים אלו קשורים לתפיסת הורות ומאפייני הורות שונים. קיימות עדויות לכך שההשקעה ההורית בישראל גבוהה מלכתחילה בהשוואה להשקעה ההורית במדינות אירופאיות, ועל כן שונות ההשקעה ההורית בין ההורים שהשתתפו במחקר הייתה קטנה בהשוואה לשונות שקיימת במדינות שבהן בוצעו המחקרים הקודמים. כמו כן, החשיבות שניתנת לערכי המשפחה בישראל יוצר קרבה יוצאת דופן בין ילדים והוריהם, עם הורות המאופיינת ברמות מעורבות גבוהות מאוד ובסמכות הורית מופחתת, ועל כן ייתכן כי לא ניתן לבחון אותה בכלי מחקר שפותחו במדינות אחרות. שנית, בניגוד למחקרים קודמים, במחקר זה לא נמצאו קשרים מובהקים בין המדדים האובייקטיביים לסובייקטיביים, ועל כן ניתן לשער שהייתה הטוה גדולה יותר במדידה הסובייקטיבית. לבסוף, ייתכן כי הבדלים אלו קשורים לחסרונותיו של מחקר זה הטמונים בעיקר בשימוש שונה בשאלון ההשקעה ההורית, באי לקיחה בחשבון של משתנה מין הילד ובמדידה אובייקטיבית בלבד של אטרקטיביות הילד. מחקרים נוספים דרושים על מנת לבחון את שחזורם של ממצאים אלו, באמצעות בניית שאלונים ייחודיים שיותאמו להורות הישראלית ולמאפיינים הייחודיים לה.